

Η ενοποιητική θεωρία των όντων οδηγεί στο Θείο (Δημήτρης Ιωάννου)

/ [Πεμπτούσια](#)

[Προηγούμενη δημοσίευση: <http://www.pemptousia.gr/2016/09/i-erevna-tou-nou-gia-tin-etia-ton-onton/>]

Τα όντα έχουν λοιπόν «λόγους», και αυτοί οι λόγοι, τρόπον τινά, συγκλίνουν μεταξύ τους. Η ενόραση του Μαξίμου είναι στο σημείο αυτό παρόμοια με της σύγχρονης φυσικής: αυτή πράγματι πιστεύει ότι οσαδήποτε όντα και να υπάρχουν στο σύμπαν, δισεκατομμύρια γαλαξίες και απειράριθμα μόρια, και οι ενδιάμεσες του μικρόκοσμου και του μεγάκοσμου φυσικές οντότητες, όλες υπακούουν απολύτως στις ίδιες φυσικές αρχές, και πρέπει, κατά το δυνατόν, να βρεθεί μια «ενοποιητική» θεωρία, η οποία να βάλει τάξη στο ατελείωτο αυτό χάος, και να ερμηνεύσει αυτή την ποικιλομορφία – ο πειρασμός του αναγωγισμού είναι όπως είπαμε μεγάλος, αλλά, εν πάση περιπτώσει, όνειρο της φυσικής είναι να ερμηνεύσει τα φαινόμενα, με όσο το δυνατόν πιο απλές θεωρίες, περιεκτικές των πάντων. Παρόμοια, όνειρο και του Ομολογητή είναι να πιστεύει ότι τα απειράριθμα όντα έχουν όλα «λόγους», και όλοι αυτοί οι λόγοι συγκλίνουν προς τον Θεό.

Στο σημείο αυτό βρισκόμαστε στο κατώφλι όπου κάθε λογική θεωρία, σαν αυτή του Μαξίμου, σαν αυτή της σύγχρονης φυσικής, συναντά το Θείο. Τι θα σήμαινε αλήθεια να βρεθεί μια θεωρία που να ενοποιεί τα πάντα, να ερμηνεύει τον κόσμο ως όλο, να «λέγει» το ανείπωτο; Ο Βιτγκενστάιν έλεγε ότι «για τον κόσμο ως σύνολο δεν μπορούμε να πούμε τίποτα», θεωρούσε μεταφυσική ανοησία να εφευρίσκεις, ακόμη και αν είσαι επιστήμονας, τέτοιους είδους προτάσεις. Αυτό που καταλάβαινε ήταν ότι το όραμα μιας τελικής, άκρως ενοποιητικής θεωρίας, που να «λέγει» τα πάντα, ακόμη και την ανθρώπινη ιστορία, τον πολιτισμό, την τέχνη κλπ είναι μια ουτοπία –άλλωστε η σύγχρονη φυσική, έχουμε δει, έχει ξεπεράσει αυτού του είδους τις επιθυμίες, μολονότι η προσπάθεια για παραπέρα ερμηνεία και εννόηση είναι φυσικά τεράστια. Έτσι και για τον Μάξιμο, υπάρχει ο έσχατος «Λόγος», στον οποίο υπακούουν όλοι οι επιμέρους λόγοι, και το «λογικό» ζητεί να βρει αυτόν τον ένα λόγο- πράγματι, ο άνθρωπος «φύσει του ειδέναι ορέγεται».

Όπως

είπαμε ο άνθρωπος είναι «μια φορά» προς το Εν, δηλαδή τον Θεό, και επίσης Αυτός αποτελεί την «αιτία των όντων». («Η αιτία των όντων και των αγαθών που υπάρχουν σ' αυτά είναι ο Θεός»). Αυτός ο δεύτερος ισχυρισμός χρειάζεται μια περαιτέρω εξήγηση: σημαίνει, περά από όσα ήδη είπαμε, ότι ο Θεός είναι Αυτός που ανοίγει στα όντα έναν πραγματικό σημασιολογικό και υπαρξιακό ορίζοντα, που τους δίνει ένα νόημα περά από την περατότητα και την φθαρτότητα. Ο άγιος Μάξιμος ορίζει επανειλημμένα τον Θεό ως «άπειρο» («Ο Θεός είναι απροσδιόριστος, αμετάβλητος και άπειρος, επειδή είναι απείρως πέρα από κάθε ουσία και δύναμη και ενέργεια»), και ο όρος αυτός δεν θα πρέπει να εκληφθεί με μια μαθηματική, ποσοτική έννοια, αλλά καθαρά υπαρξιακή. Τι ακριβώς εννοούμε ; Όλο το νόημα της πρότασης του αγίου Μαξίμου βρίσκεται στην φράση «πέρα από κάθε ουσία». Αυτό σημαίνει ότι, αντίθετα από τα κτιστά, που έχουν γενικά μια τάση να «ουσιοποιούν», και μ' αυτόν τον τρόπο να απονεκρώνουν την πραγματικότητα, ο Θεός χαρίζει νόημα σε κάθε πνευματικό φαινόμενο. Ας ρωτήσουμε, θυμούμενοι τους πρώτους διαλόγους του Πλάτωνα, ένα πράγμα όπως «τι είναι η αγαθότητα»; Ο άνθρωπος, ανέκαθεν, επειδή ο ορίζοντάς του είναι πεπερασμένος, και γνωρίζει συγκεκριμένους βαθμούς συναισθηματικής έντασης ή προσκόλλησης, ενώ παράλληλα και οι επιλογές των πράξεών του είναι επίσης συγκεκριμένες, έχει την τάση να δίνει ορισμούς που στην ουσία αφυδατώνουν αυτές τις υψηλές έννοιες. «Αγαθότητα», θα μας έλεγε λοιπόν ένας αρχαίος ή και

νεώτερος φιλόσοφος, ορθολογιστικής κατεύθυνσης, είναι «να κάνεις το καλό», όπου «καλό» εννοείται συνήθως το να προσφέρεις κάποια αναγκαία υλικά ή πνευματικά αγαθά στον άλλον (πχ ενθάρρυνση σε μια δύσκολη στιγμή), στα πλαίσια όμως της δυνατής για το άτομο ενασχόλησής του με «τρίτους»- εδώ παρεμβαίνει ό,τι σχετίζεται με την «ουσία» του ανθρώπου ως πεπερασμένων δυνατοτήτων ζώου και της αναγκαιότητας για την αυτοσυντήρησή του απασχόλησης με τον εαυτό του . Έχουμε πια «ουσιώσει» για τα καλά την «αγαθότητα», την έχουμε δηλαδή εξαντικειμενίσει. Αντιθέτως, για τους Πατέρες, επειδή ακριβώς κυρίως αγαθός είναι ο Θεός και μεταδίδει την αγαθότητα στους ανθρώπους, «αγαθός» άνθρωπος είναι αυτός που δίνεται στον άλλο πέρα από οποιοδήποτε μέτρο, γιατί βαθιά βαθιά ο άνθρωπος έχει προικιστεί με την ικανότητα να ξανοίγεται στο άπειρο, να προσφέρει αγάπη που μπορεί εσαεί να βαθύνεται, να μην σταματά πουθενά, να καταφρονεί πλήρως το ένστικτο αυτοσυντήρησης, να μην λογαριάζει καθόλου τον εαυτό του, να θέλει, κατά τον Παύλο, να γίνει αυτός «κατάρρα» για να γίνουν οι άλλοι «ευλογία». Είναι ακριβώς η «απειρία» του Θεού, ιδωμένη στην πιο υπαρξιακή της πλευρά, αυτή που κάνει τον άνθρωπο να καταφρονεί την συγγένεια, και να μην αφιερώνεται «αμέτρως» μόνο στους δικούς του απογόνους, όπως κάνει π.χ. μια μητέρα - συμπεριφορά κατανοητή στους ορθολογιστικούς κύκλους ως καταναγκασμός της βιολογίας-, αλλά να ονομάζει κάθε άνθρωπο «αδελφό», με την πλήρη σημασία του όρου. Η παγκόσμια αδελφοσύνη , όχι βέβαια ως αφηρημένη ιδέα («ενδιαφέρομαι για το κοινό καλό, αλλά στον καθ' ημέραν βίον , ως άνθρωπος, μπορώ να δρω εις βάρος του πλησίον»), αλλά ως απόδοση στο κάθε ανθρώπινο πρόσωπο της αγάπης που οφείλω στον στενότατο συγγενή μου, και ακόμη περισσότερο. Αυτό είναι μια «απειροποίηση», για να το πούμε έτσι, της νεκρής κατά τα αλλά φύσης μας.

(συνεχίζεται)